

Demolinguistika: inkesta soziolinguistikoa eta kale neurketak (II)

2012an hainbat datu soziolinguistiko argitaratu dira (inkesta soziolinguistikoa eta hizkuntzen kale neurketa, bereziki). Zenbaki honetan segida ematen zaio aurrekoan hasitakoari: 2012ko datu demolinguistikoen azterketa egiteari, hain zuzen ere.

Gaitasuna: euskaldun berriak eta euskaldun zaharrak

Aurreko zenbakian bi indar soziolinguistiko garrantzitsuak aurkeztu genituen: oinordetutako euskararen indarra, alde batetik, eta berreskuratutako (berriz aurkitutako) euskararen indarra, bestetik. Euskaldun berrien eta euskaldun zaharren proportzioen azterketak oinordetutako hizkuntzaren eta berreskuratutako hizkuntzaren arteko indarrak nola banatzen diren jakiteko laguntzen du. 1991n, elebidun gehien-gehienak euskaldun zaharrak ziren; gaur egun, aldiz, euskaldun berrien eta zaharren arteko proportzioa berdindu egin da eta adin talde gazteenetan euskaldun berriak nagusi dira. Adin talde horietan, berreskuratutako euskarak aurre hartu dio oinordetutako euskarari. Herrialdearen arabera alde handiak daude, noski; aurreikus zitekeenez, fenomeno hori ez da hain nabarmena Iparraldean, baina EAEn eta Nafarroan biderkatu egiten da.

Iparraldean 2011ko egoera 1996koa baino baikorragoa da. Garai hartan, adin-taldekako datuak oso ezkorrak ziren, zaharretik gazteenera etengabe jaisten zen euskaldun zaharren proportzioa; gainera, adin talde gazteenetan azkartzen

zen galera hori. Gaur egun, aldiz, euskaldun zaharren kopurua mantentzen ari da bi adin-talde gazteenetan (25-34 eta 16-24 urtekoak). EAEn eta Nafarroan, talde zaharretik 35-49 urteko taldera bitartean euskaldun zaharren proportzioa pixka bat jaisten bada ere, 16-24ko adin taldean igotzen da pixka bat; gainera, jatorrizko elebidunen proportzioa asko igotzen da adin talde horretan. Hori datu baikorra da oinordetutako hizkuntzaren gaitasunari dagokionez, badirudielako gainbehera historikoa bukatu dela. Berreskuratutako euskararen indarraren kasuan, are baikorragoak dira datuak: talde gazteenetan modu oso deigarrian igotzen da euskaldun berrien proportzioa; ikusi beharko litzateke euskaldun berri horiek beren gaitasuna objektiboki neurtzen duten eta zein neurritan objektibatzen eta egiaztatzen den ezagutza hori euskararen eguneroko errealitate soziolinguistikoan. Ezinbestekoa dirudi, dena dela, kontuan hartzea egoera soziolinguistikoaren kudeaketan oinordetutako euskaldunen kopurua berreskuratutakoena baino txikiagoa bihurtzen ari dela.

Transmisioa

Transmisioa hizkuntzaren osasuna neurtzeko eta etorkizuna aurreikusteko ezinbesteko tresna dugu; neurri handi batean, oinordetutako hizkuntzaren inertziaren indarraren berri ematen digu. Ez da faktore bakarra; aldiz, inertzia horretan beste aldagai batzuk sartu behar dira: adibidez, jaiotze-tasa, fluxu demografikoak edota hizkuntza gurasoen-gandik ikasi ez baina kalean ikasi dutenen kopurua...

Gaur egun euskararen transmisioa ondo mantentzen da, nahiz eta oraindik hobetu daitekeen, bereziki Iparraldean eta bikote mistoetan (gurasoetako bat erdalduna denean). Maila kualitatiboan, bada hobekuntzarik lortzerik ere: guraso biak euskaldunak direnean kasu dezentetan bi hizkuntzak transmititzen baitira, euskara baino ez transmititu ordez. Noski, gurasoen gaitasun maila faktore garrantzitsua

da azken kasu horretan: gero eta euskaldun berri gehiago dago edota erdararen aldeko gaitasun desorekatua duen elebidun gehiago dago. Zaila litzateke pertsona horiek beren seme-alabei euskara baino ez transmititzea; gainera, motibo komunikatibo eta emozionalengatik ez dirudi egokia litzatekeenik ere. Bere seme-alabei informazioak eta emozioak transmititzeko gai izan behar du guraso batek; gaitasun nahikorik ez badu euskaraz, hizkuntza bat baino gehiago erabili beharko du. Oso gutxi dira benetako elebidun orekatuak, bi hizkuntzetan gai guztiez hitz egin eta emozio guztiak transmititzeko gai direnak.

Bikote euskaldunei dagokienez, euskararen transmisioaren etena kasuen %3an gertatzen da EAEn, %5ean Nafarroan eta %13an Iparraldean. Bikote mistoetan, aldiz, etena kasuen %29an gertatzen da EAEn, %33an Nafarroan eta %44an Iparraldean.

Euskararen transmisioa bi gurasoak euskaldunak direnean (2 eta 15 urte bitarteko seme-alabak) (%)

	EAE	Nafarroa	Iparraldea
<i>Euskara edota euskara eta erdara</i>	97	95	87
<i>Erdara</i>	3	5	13

Iturria: V. inkesta soziolinguistikoa, 14. or.

Euskararen transmisioa gurasoetako bat euskalduna denean (2 eta 15 urte bitarteko seme-alabak) (%)

	EAE	Nafarroa	Iparraldea
<i>Euskara edota euskara eta erdara</i>	71	67	56
<i>Erdara</i>	29	33	44

Iturria: V. inkesta soziolinguistikoa, 14. or.

Euskararen erabilera

Inkesta soziolinguistikoa, euskararen erabilera aitortua jasotzen da. Inkestatuek adierazitakoaren arabera, biztanle-

riaren %70,8k ez du sekula euskararik erabiltzen, %5ek euskara oso gutxi erabiltzen du, %8,1ek euskaraz erdaraz baino gutxiago egiten du, %6,2k euskaraz erdaraz beste eta %9,9k euskaraz erdaraz baino gehiago. Ez dago, beraz, 16 urte baino gehiagoko biztanlerik euskaraz baino egiten ez duenik, edo ez da kontuan hartu aukeren artean. Kualitatiboki interesgarria izango litzateke zonalde euskaldun batean bizi eta zonalde gutxi ateratzen den pertsonarik, euskara baino erabiltzen ez duenik, badagoen jakitea. Izatekotan bakan batzuk izango lirateke beharbada, eta kuantitatiboki ez litzateke kopuru esanguratsua izango; baina kualitatiboki interesgarria litzateke hori jakitea arnas-gune trinkorik badagoen jakiteko.

Inkestaren arabera, beraz, biztanleriaren %9,9 nagusiki euskaraz bizi da eta %83,9 nagusiki erdaraz. Alde handiak daude herrialdeen arabera, eta, espero zitekeenez, gaitasun kopuru handiena duten eremuetan erabiltzen da gehien euskara. Kontuan hartzen bada biztanleriaren %27 euskalduna dela (euskaraz dakiela) inkestaren arabera, horren herena baino pixka bat gehiagok erabiltzen du euskara erdara baino gehiago; ez da datu hain txarra, bereziki kontuan hartuta %16,1ek erabiltzen duela euskara erdara baino gehiago edota euskara erdara beste. Hemen ez ditugu elebidun hartzaileen erabilerak kontuan hartu, baina seguruenik erabilerak mugatu bat egiten du talde horrek ere.

Euskararen erabileraren azken hogeitako urteetako bilakaera baikorra da Euskal Herrian, nahiz eta, normala denez, ez duen gaitasunaren bilakaeraren proportzioa jarraitu. Hori Euskal Herri osorako egia bada ere, herrialdeka datuak ez dira hain baikorrak: EAEn erabilerak aitortua nabarmen igo bada, beste herrialdeetan, aldiz, ezkorra izan da bilakaera, bereziki Iparraldean. Azken kasu horretan, badirudi azken urteotan egonkortzen ari dela euskararen erabilerak. Inkestaren emaitzetan agertu ez arren, oso interesgarria litzateke euskara erdara baino gehiago erabiltzen dutenen bilakaera ere ezagutzea.

Euskara erdara beste edo gehiago erabiltzen dutenen bilakaera 1991-2011 (%)

	1991	2001	2011
<i>Euskal Herria</i>	13,7	14,6	16,1
<i>EAE</i>	15,5	17,5	20,-
<i>Iparraldea *</i>	13,3	10,-	9,6
<i>Nafarroa</i>	6,-	5,9	5,5

Iturria: V. inkesta soziolinguistikoa, 18-19. or.

* Iparraldean, 1991n ordez 1996an jaso ziren datuak.

Hizkuntzen erabilera ezberdina izaten da eremuaren edo-eta gaiaren arabera, eta banaketa funtzional horren arabera izaten da egoera soziolinguistikoa bat diglosikoa edo ez. Banaketa horrek ere informazio handia ematen du hizkuntzen osasunari buruz, prestigioari buruz eta teorikoki elebitasun egoerak irauteko duen posibilitateaz. Hizkuntzen legeriari buruz ere informazio interesgarria ematen du hizkuntzen banaketa funtzionalak. Ondoko laukietan, euskararen erabileraren bilakaera aurkezten da eremuaren arabera:

Euskara erdara beste edo gehiago erabiltzen dutenen bilakaera erabilera eremuaren arabera

	<i>Etxea</i>		<i>Seme-alabak</i>		<i>Lagunak</i>		<i>Lankideak</i>		<i>Udaletxea</i>		<i>Osasun zerbit.</i>	
	1991	2011	1991	2011	1991	2011	1991	2011	1991	2011	1991	2011
<i>Euskal Herria</i>	16,8	14,2	16,8	18,7	14,7	17,8	13,6	19,6	11,7	19,4	6,9	15,3
<i>EAE</i>	17,3	17,1	10,1	22,8	16,1	21,3	15,4	24,5	13,9	24,8	8,3	19,8
<i>Iparraldea *</i>	16,-	10,7	16,5	11,1	17,2	14,5	11,9	10,9	14,4	8,3	5,7	3,5
<i>Nafarroa</i>	6,7	5,4	6,5	8,-	6,2	7,5	5,3	7,1	3,7	6,3	2,6	4,8

Iturria: V. inkesta soziolinguistikoa, 19-21. or.

* Iparraldean 1991n ordez 1996an jaso ziren datuak.

Luze mintza gintezke datu horietaz, oso esanguratsuak baitira. Hiru herrialdeen arteko ezberdintasun handiak ikusten dira, bai 2011ko datuetan, baita haien bilakaeran ere. Kasu bakoitzean eratoritzen den egoera soziolinguistikoa ere oso ezberdina da. Datu horiekin parametro ezberdinak deskriba daitezke: egoera diglosikoaren bilakaera, hizkuntza normalkuntzaren indarra...

Banaketa sozio-funtzionalari dagokionez, aurreko laukian ageri den sailkapenaren ordena eremu informalenetik formalenera aurkeztu da gutxi gorabehera (eta salbuespen garrantzitsu batzuekin: lankideekin eta udaletxekoekin egoera informalak izan daitezke, bereziki enpresa eta udaletxe txikienetan). Ikus dezagun, erabilerari dagokionez, eremu bakoitzaren postua zein den ondoko laukian (1. postuarekin euskararen erabilera handiena jasotzen duen eremua dugu, eta 6.a gutxiena).

		<i>Etxea</i>	<i>Seme-alabak</i>	<i>Lagunak</i>	<i>Lankideak</i>	<i>Udaletxea</i>	<i>Osasun zerbit.</i>
<i>EH</i>	1991	1	1	3	4	5	6
	2011	6	3	4	1	2	5
<i>EAE</i>	1991	1	5	2	3	4	6
	2011	6	3	4	2	1	5
<i>Iparraldea</i>	1991	3	2	1	5	4	6
	2011	4	2	1	3	5	6
<i>Nafarroa</i>	1991	1	2	3	4	5	6
	2011	5	1	2	3	4	6

Inkesta soziolinguistikoaren datuen arabera, orokorrean banaketa sozio-funtzional trinkorik ez dago Euskal Herrian. Fergusonek edota Fishmanek deskribatu eta aztertu izan duten diglosia fenomenoak ez da gertatzen ari gaur egun Euskal Herrian. Ez dago banaketa trinkorik eremu formaleen eta informaleen artean. Are gehiago, EAEn, adibidez, erabilera handiena bi eremu nagusiki formaletan egiten da: lankideekin eta udaletxekoekin. Diglosia egoeratik gertuen zegoen herrialdea Iparraldea genuen 1996an, eta neurri handi batean egoera berean jarraitzen du gaur egun ere. Herrialde diglosikoa izateaz gain, egoerak *language shift* delakoen tankera zeukan: erabilera altua zen lagunekin, seme-alabekin pixka bat txikiagoa eta etxean oraindik txikiagoa, frantsesa euskara ordezkatzeko ari baitzen testuinguru horretan. Lankideekin eta osasun zerbitzuetan nabarmen txikiagoa zen erabilera. Udaletxekoekin nahiko altua zen euskararen erabilera. Izan ere, Iparraldeko eremu euskaldunetako udalerrriak biztanle gutxiak izaten dira; bertan lanean dauden

pertsonak bertokoak dira, ezagunak, eta, beraz, udalerrriak ez du Hegoaldean izan dezakeen formaltasunik. Bistan denez, iraun duen bezala irauteko, inertzia propio indartsua zeukan euskarak bere alde Iparraldean, nahiz eta frantsesaren bultzakada asko nabaritu. Herrialde horrekin bukatzeko, ohar gaitezen Iparraldean 1996tik 2011 bitartean eremu guztietan jaitsi dela euskararen erabilera modu nabarmenean.

EAEn, hizkuntza plangintza eta berreskuratutako euskararen aztarna argia agertzen da. Gurasoek orain dela hogeitun urte baino askoz gehiago pasatzen diete euskara seme-alabei, beraiekin euskara erabiliz. Etxearen eremuan gutxiago erabiltzen da euskara; izan ere, pertsona askok eskolaren eraginez ikasi du euskara, hizkuntza hori erabiltzeko inor eduki gabe etxean. Lankideekin eta udaletxeetan erabileraren gorakada nabarmena plangintzari esker jazo da. Horrek egoera soziolinguistikoa modu adierazgarrian aldatu du: euskara etxeko, lagunarteko eta maila informaleko hizkuntza izan bada iraganean EAEn, gaur egun badirudi orekatu egin direla maila formaleko eta informaleko erabilerak. Are gehiago, badirudi maila formaleko erabilerak erabilera informalak aurreratzen ari direla. Hori txarra izan zitekeen eremu informaletan euskarak atzera egingo balu; baina ez da kasua, EAEn eremu guztietan igo da euskararen erabilera (etxean ezik), nahiz eta askoz nabarmenago igo den eremu formaletan. Aztertu beharko litzateke eremu informaletan euskara kopuru horietan zergatik gelditzen den. Hizkuntza plangintza gelditze horren arabera egokitu beharko litzateke; euskararen plangintzaren aurka dauden pertsonen irakurketa zein izango den aurreikusi eta diskurtso hori modu objektiboan nola indargabetu ere aztertu beharko litzateke.

Nafarroaren datuak nahiko neutroak dira, egoera soziolinguistikoa mantentzen den tankerakoa, aldeko plangintzaren eragin handiegirik gabeko datuak, hain zuzen ere.

Erabileraren banaketa sozio-funtzionalaren datuekin bukatzeko, aipa dezagun inkestan zehaztutako sei eremu horiek normalean hitzunen hizkuntz erabilera ia ehuneko ehun

osetzen dutela esaten dela. EAeko kopuru txikiena %17,1 etxean eta handiena %24,8 udaletxekoekin izanik, aitortuta-ko erabilera orokorra bi kopuru horien artean izatea espero genezake eta halaxe gertatzen da, %20koa baita. Ondoko laukian datuak laburbiltzen ditugu ehunekotan.

2011	Ezagutza	<i>Euskara erdara beste edo gehiago erabiltzen dutenak</i>	<i>Euskara gutxien erabiltzen den eremua</i>	<i>Euskara gehien erabiltzen den eremua</i>
<i>EH</i>	27, -	16,1	14,2 (Etxea)	19,6 (Lankid.)
<i>EAE</i>	32, -	20, -	17,1 (Etxea)	24,8 (Udal.)
<i>Iparraldea</i>	21,4	9,6	3,5 (Osas. zerb.)	14,5 (Lagunak)
<i>Nafarroa</i>	11,7	5,5	4,8 (Osas. zerb.)	8, - (S.-alabak)

Bukatzeko, aipa dezagun hizkuntzen kale-erabileraren VI. neurketaren emaitzak aurkeztu zirela uda honetan. Hemen, laburki, 2011n bildutako datu bakan batzuk jasoko ditugu eta inkestan agertzen diren emaitza aitortuekin konparatu-ko ditugu. Ezaguna denez, kale neurketetan kalean erabiltzen den hizkuntza behatzen da; beraz, ez da banaketa sozio-funtzionalaren arabera daturik jasotzen. Bistan denez, kalean maila guztietako erabilerak jasotzen badira ere, nagusiki informalak diren elkarrizketak jasotzen dira (famili arteko elkarrizketak, lagun artekoak...).

2011	Ezagutza	<i>Euskara erdara beste edo gehiago erabiltzen dutenak</i>	<i>Behatutako erabilera kalean *</i>
<i>EH</i>	27, -	16,1	13,3
<i>EAE</i>	32, -	20, -	Gipuz.: 32,7; Bizk.: 9,4; Araba: 4, -
<i>Iparraldea</i>	21,4	9,6	6,2
<i>Nafarroa</i>	11,7	5,5	5,7

* Hizkuntzen kale-erabileraren VI. neurketa.

Gogora dezagun behatutako datuetan 16 urte baino gutxiagokoak ere kontuan hartzen direla, eta ez dela hori kasua inkesta soziolinguistikoan. Gazteena talde euskaldunena izanik, 16 urte baino gutxiagokoak behatutako kopuruetatik kenduko balira, jasotakoa baino emaitza txikiagoa jasotzea normala litzateke kale neurketan. Haurren presen-

tziak, gainera, eragin handia du euskararen erabileran, nabarmen igoz. Hala eta guztiz ere, aurreko laukian ikusten denez, adierazitako erabilera behatutako erabilera baino dezentente altuagoa da. Gure laukian, gainera, inkestaren datuetan euskara erdara beste edo gehiago erabiltzen dutenen kopurua kontuan hartu dugu, euskara erdara baino gutxiago erabiltzen dutenen kopurua kontatu gabe. Azken horiek kontuan harturik, are handiagoa da inkestaren eta kale neurketaren arteko aldea.

Ez gara gehiago luzatuko hemen datu horien analisisian, ez baitugu toki gehiago. Artikulutxo honetan ez ditugu euskararekiko jarrerak aurkeztu; dena den, inkesta soziolinguistikoaz orain arte kaleratutako txostenean oso informazio gutxi agertzen da gai horri buruz, eta ez oso esanguratsua.¶